

“ลลิตะ” บนใบเสมา สมัยทวารวดี

ใบเสมาสมัยทวารวดีในภาคอีสาน ที่เก็บรักษาและจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น ส่วนใหญ่สลักภาพเล่าเรื่องและสัญลักษณ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แต่มีใบเสมาหลักหนึ่งเป็นภาพบุคคลกำลังแสดงท่าทางรำรำ ได้จากบ้านเสมา อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ปัจจุบันจัดแสดงที่อาคารใบเสมา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น

ใบเสมาสลักภาพบุคคลกำลังรำรำ ได้จากบ้านเสมา อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์
ปัจจุบันเก็บรักษาและจัดแสดงที่อาคารใบเสมา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น

ลักษณะของภาพสลัก

ด้านที่ ๑ เป็นรูปสตรีนั่งคู่กับสิงห์ อาจเป็น “ราชยลักษมี” คือ ปางหนึ่งของพระลักษมี เทพีของศาสนาฮินดู พระนางเป็นชายาของพระวิษณุ และเป็นเทพีแห่งความอุดมสมบูรณ์ ความมีโชคลาภ และสัญลักษณ์แห่งอำนาจหรือการเป็นผู้นำ

ด้านที่ ๒ เป็นรูปบุคคลกำลังร้ายรำ ใบหน้าถูกกะเทาะ สวมต่างหู และสร้อยคอ มีหน้าอก แขนขวาโค้งเข้ามาบริเวณหู แขนซ้ายโค้ง ผ่านกลางลำตัวไปทางด้านขวา นุ่งผ้าโจงกระเบน ขาทั้งสองข้างย่อลง และหันเท้าออกด้านข้าง มีแถบคล้ายรัศมีโดยรอบ

เป็นสตรี และกำลังแสดงท่าทางร้ายรำ

ที่มาของท่ารำลลิตะ

ภาพสลักศิวะนาฏราชที่เทวาลัยจิทัมพรัม ประเทศอินเดีย

พระศิวะกำลังรำรำท่าลลิตะ

ท่ารำลลิตะ เป็นหนึ่งในท่ารำของพระศิวะ เทพเจ้าของศาสนาฮินดูซึ่งมีแหล่งกำเนิดที่ประเทศอินเดีย พระองค์เป็นเทพเจ้าแห่งการรำรำ เรียกว่า นฤตตะมูรติ หรือ ศิวะนาฏราช คัมภีร์นาฏยศาสตร์ของอินเดีย กล่าวไว้ว่าท่ารำของพระศิวะมี ๑๐๘ ท่า หนึ่งในนั้นคือ ท่าลลิตะ เป็นท่าเอียงกราย ลักษณะงอมือซ้ายขึ้นไป ข้างบนถึงหู มือขวาแกว่งไปมา และกระเทียบเท้าขวาในจังหวะที่เข้ากับดนตรี

ส่วนคำว่า **“ลลิตะ”** หมายถึง สวยงาม มีเสน่ห์ รื่นเริง และมีความอ่อนช้อย

ท่ารำลลิตะและท่ารำอื่น ๆ ของพระศิวะ ได้เผยแพร่ไปยังเมืองในสมัยโบราณ โดยเฉพาะในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ชาวในประเทศอินโดนีเซีย จามในประเศเวียดนาม และทวารวดีในประเทศไทย เป็นต้น การเผยแพร่ท่ารำคงเกิดขึ้นจากหลายปัจจัย โดยเฉพาะทางศาสนาหรือความเชื่อ

แผ่นดินเผารูปบุคคลกำลังรำรำ

แผ่นดินเผารูปบุคคลกำลังรำรำ

พบในบริเวณเมืองโบราณอู่ทอง อำเภ่อู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

แผ่นดินเผารูปบุคคลกำลังรำรำ พบในบริเวณเมืองโบราณอู่ทอง ลักษณะสวมศิราภรณ์ต่างหู สร้อยคอ และสวมกำไลที่ต้นแขน นุ่งผ้าโจงกระเบน มีชายผ้า ๒ ชั้น แสดงทำรำลิตะ

โบราณวัตถุดังกล่าวเป็นรูปแบบศิลปะสมัยทวารวดี อาจทำขึ้นเพื่อเกี่ยวกับการฟ้อนรำเพื่อบูชา อุทิศ หรือทำพิธีกรรมให้กับพระศิวะ เนื่องจากได้พบจารึกแผ่นทองแดงที่อำเภ่อู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี มีเนื้อหาเกี่ยวกับการอุทิศถวายสิ่งของและเครื่องบูชา ตลอดจนนางรำและนักดนตรีเพื่อบูชาพระศิวะ

ประติมากรรมรูปสตรีกำลังรำรำ ศิลปะจาม

ประติมากรรมรูปสตรีกำลังรำรำ พบที่ปราสาทตราเกี้ยว ประเทศเวียดนาม ลักษณะสวมศิราภรณ์ เครื่องประดับ นุ่งผ้าคาดวงโค้ง แสดงทำรำลิตะอย่างอ่อนช้อย เป็นประติมากรรมชิ้นเด่นของศิลปะจาม มีอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๕ - ๑๖ (พ.ศ. ๑,๔๕๐ - ๑,๕๐๐)

ปราสาทตราเกี้ยวสร้างขึ้นเนื่องในลัทธิไศวนิกายหรือบูชาพระศิวะ ดังนั้น ประติมากรรมรูปสตรีองค์นี้ น่าจะมีคติในการสร้างขึ้นเพื่อการฟ้อนรำประกอบดนตรี เพื่อบูชาหรือทำพิธีกรรมให้กับเทพเจ้าที่อยู่ในปราสาท

ประติมากรรมรูปสตรีกำลังรำรำ ศิลปะจาม
พบที่ปราสาทตราเกี้ยว ประเทศเวียดนาม

ที่มาของท่ารำ “ลลิตะ” บนใบเสมา

สมัยทวารวดี ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๖ (พ.ศ. ๑,๑๐๐ - ๑,๕๐๐) จากหลักฐานที่พบ ทำให้ทราบว่าผู้คนในสมัยนั้นนับถือศาสนาพุทธและศาสนาฮินดู โดยรับมาจากอินเดีย สำหรับศูนย์กลางหรือจุดเริ่มต้นของทวารวดีคงเกิดขึ้นในพื้นที่ภาคกลางแล้วครอบคลุมภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย เนื่องจากได้พบหลักฐานจำนวนมาก ทั้งสถาปัตยกรรมและประติมากรรม ที่มีรูปแบบและลักษณะเหมือนกัน แสดงว่าคนในสมัยนั้นมีวัฒนธรรมร่วมกัน ดังนั้น ท่ารำลลิตะที่ปรากฏบนแผ่นดินเผาจากเมืองโบราณอู่ทองคงได้รับอิทธิพลจากอินเดียแล้วเผยแพร่ไปยังภาคอีสาน ดังที่ปรากฏท่ารำดังกล่าวบนใบเสมา ท่ารำนี้สะท้อนถึงชุมชนหรือเมืองซึ่งอยู่ต่างภูมิภาค มีการติดต่อหรือสัมพันธ์กันในด้านนาฏศิลป์ ศิลปะ และรูปแบบพิธีกรรมด้วย

ทวารวดีภาคกลาง

แผ่นดินเผารูปบุคคลกำลังรำ
พบในบริเวณเมืองโบราณอู่ทอง อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

ทวารวดีภาคอีสาน

ใบเสมาสลักภาพบุคคลกำลังรำ
พบที่บ้านเสมา อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์

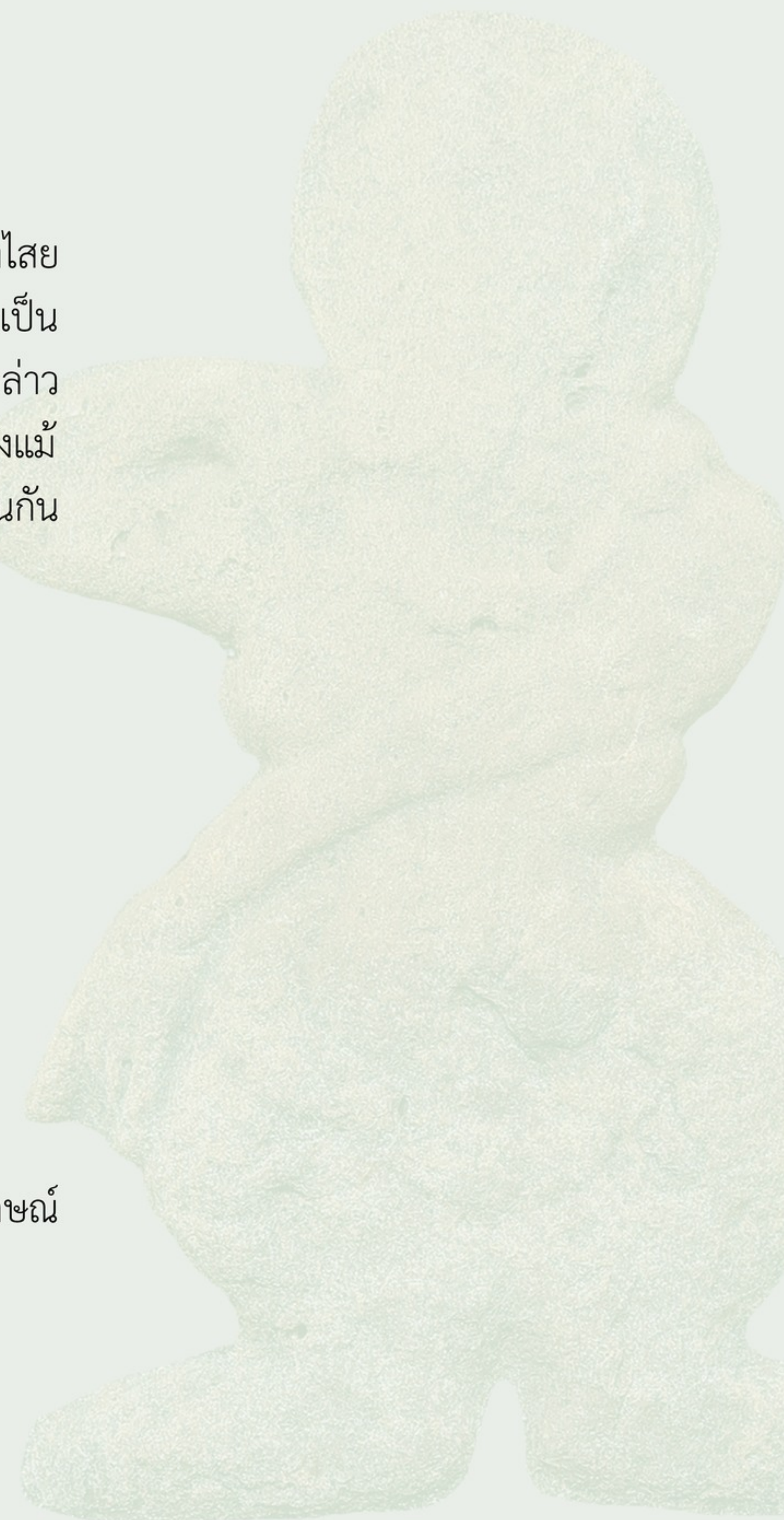
สรุป

ใบเสมาสลักภาพบุคคลกำลังร่ายรำ มีอายุในสมัยทวารวดี ได้จากบ้านเสมา อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ใบเสมามีภาพสลักสองด้าน ด้านหนึ่งเป็นรูปสตรีคู่กับสิงห์ ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นรูปสตรีกำลังร่ายรำท่าลลิตะ แสดงว่าน่าจะมีการนับถือหรือให้ความสำคัญกับสตรี ทำรำดังกล่าวยังปรากฏหลักฐานในพื้นที่ภาคกลางและอยู่ในสมัยทวารวดี สะท้อนให้เห็นว่าผู้คนในสมัยนั้น ถึงแม้จะอยู่ต่างภูมิภาคแต่กลับมีวัฒนธรรมร่วมกัน และมีแบบแผนหรือรูปแบบด้านนาฏศิลป์เหมือนกัน

ข้อสังเกต

๑. เดิมพื้นที่ที่ปักใบเสมาหลักนี้ เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ อาจใช้ทำพิธีกรรมและมีการร่ายรำ
๒. อาจสื่อถึงการเคารพและให้ความสำคัญกับ “สตรี” เพราะเป็นเพศที่ให้กำเนิด และสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์
๓. อาจสื่อถึงการยกย่องและบูชาราชย์ลักษมี เพื่ออำนาจและการเป็นผู้นำ

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. **โบราณวิทยาเรื่องเมืองอุทอง**. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, 2509.

คณปติ (นามแฝง). **108 เทพแห่งสรวงสวรรค์**. กรุงเทพฯ: เซเว่นพรีนติ้ง กรุ๊ป, 2543.

จิรัสสา คชาชีวะ. **โบราณคดีอินเดีย**. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. **หลักหิน - ใบเสมา ในวัฒนธรรมทวารวดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มิตร41, 2561.

ลักษมณ บัญเรือง. “การศึกษาทำรำนากูศิลป์จากหลักฐานทางโบราณคดีในวัฒนธรรมทวารวดี.” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (สาขาโบราณคดี) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540.

สุภัทรดิศ ดิศกุล. **ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทยใกล้เคียง**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด, 2556.

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2 สุพรรณบุรี. **โบราณคดีเมืองอุทอง**. นนทบุรี: โรงพิมพ์ สหมิตรพรีนติ้ง, 2545.

อริรัชญ์ ไชยพจน์พานิช. **ศิลปะเวียดและจาม**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2557.

Emmanuel Guillon. **CHAM ART TREASURES FROM THE DA NANG MUSEUM, VIETNAM**. Bangkok: Amarin Printing and Publishing Public Co. Ltd, 2001.

